

Wstęp

Potrzeba specjalistycznej diagnozy dokonywanej na potrzeby sądu była akcentowana od lat 20. XX w. Na przestrzeni ponad trzech dekad zadania w tym zakresie w polskim porządku organizacyjnym pełniły rodzinne ośrodki diagnostyczno-konsultacyjne. Działające obecnie Opiniodawcze Zespoły Sądowych Specjalistów (OZSS) funkcjonują na podstawie przepisów Ustawy z dnia 5 sierpnia 2015 roku o opiniodawczych zespołach sądowych specjalistów (Dz.U. 2015 poz. 1418). Ustawa ta przekształciła rodzinne ośrodki diagnostyczno-konsultacyjne w OZSS działające w sądach okręgowych. Zadaniem zespołów jest sporządzanie, na zlecenie sądu lub prokuratora, opinii w sprawach rodzinnych i opiekuńczych oraz w sprawach nieletnich na podstawie przeprowadzonych badań psychologicznych, pedagogicznych lub lekarskich. Najnowszy numer kwartalnika *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka* poświęcamy zagadnieniu funkcjonowania OZSS jako jednostek organizacyjnych sądów mających na celu przeciwdziałanie krzywdzeniu dzieci.

Numer otwiera artykuł autorstwa Magdaleny Błaszczyk, która podkreśla, że bez wsparcia, jakie zapewniają eksperci, biegli i specjaliści z różnych dziedzin, funkcjonowanie sądownictwa byłoby niezwykle trudne. Wiedza ekspercka biegłych jest bowiem wykorzystywana do oceny kontekstów analizowanej rzeczywistości i często stanowi warunek konieczny zrozumienia okoliczności towarzyszących prowadzonym sprawom. W artykule autorka wyjaśnia rolę biegłych w sądownictwie i analizuje szczegółowo OZSS, przybliżając historię ich powstania, zasady działania oraz kontrowersje, jakie pojawiały się wokół ich funkcjonowania na przestrzeni lat. Błaszczyk opisuje rozwiązania dotyczące opiniowania w sprawach rodzinnych i nieletnich wprowadzone we Francji oraz Anglii i Wali, w których podejście do roli i sposobu powoływania biegłych różni się znacząco. Działające w nich rozwiązania z zakresu opiniowania w sprawach rodzinnych stanowią przykład rozwiązań opartych na szczegółowym poznaniu uwarunkowań psychologicznych oraz środowiskowych funkcjonowania dzieci i rodzin.

W numerze prezentujemy też artykuł autorstwa Bartłomieja Wituckiego, który analizuje funkcję ochronną i prewencyjną opinii OZSS w kontekście zagrożenia dobra dziecka. Jak pisze Witucki, opinie OZSS są wydawane w sprawach rodzinnych dotyczących władzy rodzicielskiej (powierzenie, ograniczenie, zawieszenie, pozbawienie), kontaktów z małoletnim (ustalenie, ograniczenie, zakaz), jak również

w wypadku ustalenia miejsca zamieszkania małoletniego. Jego zdaniem opinie te mają kluczowe znaczenie dla przeciwdziałania nadużyciom władzy rodzicielskiej, a zatem działaniom stanowiącym zagrożenie dla dobra dziecka. W swoich rozważaniach autor wyróżnia funkcje ochronną oraz prewencyjną opinii OZSS. Funkcja ochronna – jego zdaniem – może polegać na tym, że na jej podstawie wydane zostaje orzeczenie, które zabezpiecza dobro dziecko, np. poprzez zakaz kontaktów, zaś funkcja prewencyjna polega na zapobieganiu nadużyciom władzy rodzicielskiej wskutek odstraszenia rodzica, który ma skłonność do nadużyć, ryzykiem postawienia mu zarzutów karnych i orzeczenia wyroku skazującego. Witucki wskazuje, że takie postrzeganie funkcji opinii OZSS pozwala liczyć na to, że jej wnioski nie tylko będą stanowić dowód pomocny sądowi w rozstrzygnięciu danej sprawy, ale faktycznie osiągną szerszą perspektywę oddziaływania w postaci ochrony dobra dziecka i skutecznemu zapobieganiu nadużyciom władzy rodzicielskiej.

Problematyka nadużyć władzy rodzicielskiej w sytuacji konfliktu okołorozwodowego obecna jest także w tekście autorstwa Marty Poremskiej i Kai Odolczyk. Ich artykuł stanowi analizę danych pochodzących z opinii sporządzonych na zlecenie sądu przez OZSS w sprawach rozwodowych, pod kątem zachowań wskazywanych przez specjalistów jako przemoc emocjonalna względem małoletnich. Celem autorek było ukazanie, jak szeroko przemoc emocjonalna może być realizowana we współczesnej rzeczywistości społeczno-kulturowej i jakie nieznanie powszechnie jej formy ujawniają się wobec małoletnich w sytuacji konfliktu okołorozwodowego. Na podstawie danych płynących z opinii autorki zauważają, że krzywdzące zachowania nie muszą być intencjonalne, gdyż rodzice często nie zdają sobie sprawy z konsekwencji i siły ich oddziaływania. Istotne wydaje się także, aby ze złożoności form przemocy emocjonalnej zdawali sobie sprawę specjaliści pracujący z dziećmi, a także sędziowie orzekający w sprawach rozwodowych.

Kolejny tekst, do lektury którego serdecznie zachęcamy, napisali Dariusz Kustra i Sławomir Lasek z OZSS w Sądzie Okręgowym w Kielcach. Autorzy przedstawiają w nim okoliczności opiniowania psychologiczno-pedagogicznego na zlecenie sądu w sprawach rodzinnych oraz charakteryzują specyfikę pracy specjalisty sądowego przy uwzględnieniu uwarunkowań formalnoprawnych i pedagogiczno-psychologicznych związanych z rodzicielstwem oraz funkcjonowaniem rodziny w sytuacji konfliktu lub kryzysu. Koncentrują się na analizie zarzutów do wydawanych opinii, ich treści i wniosków końcowych, starając się rozpoznać stanowiska skarżących, ich motywacje, oczekiwania oraz traktując je jako dodatkowe źródło wiedzy, informację zwrotną w kierunku doskonalenia swojej pracy, efektywniejszej realizacji zadań i rozwijania kompetencji w tym względzie. Odwołują się przy tym do piśmiennictwa,

standardów etyki i metodologii badań oraz własnej analizy zarzutów skierowanych w formie pisemnej w latach 2021–2022 do 80 opinii wydanych przez OZSS w Sądzie Okręgowym w Kielcach.

Bardzo ciekawą perspektywę działania OZSS prezentuje kolejny tekst, który został opracowany przez dwie autorki – psycholożkę, będącą kierowniczką OZSS, oraz sędzię rodzinną. Anna Szczyrek-Bizoń i Marta Jarząbek-Słobodzian zderzyły swoje punkty widzenia w artykule, którego celem jest przedstawienie problematyki współpracy praktyków – sędziego sądu rodzinnego i specjalisty psychologa – na rzecz dobra dziecka, a także próba przedstawienia charakteru ich pracy, trudności, z jakimi się mierzą, oraz rozwiązań, jakie mogłyby zostać wprowadzone w pracy zarówno diagnostów, jak i sędziów, aby ich współpraca układała się harmonijnie i przyczyniała się do wprowadzania rozwiązań korzystnych z punktu widzenia dobra mało- i nieletnich.

W numerze publikujemy też tekst autorstwa Macieja Andrzejewskiego, który poddaje analizie działalność OZSS w sprawach nieletnich jako jedną z form poszukiwania informacji o osobowości nieletniego i przyczynach jego demoralizacji. Autor opisuje zasadę indywidualizacji w regulacjach krajowych i międzynarodowych jako podstawowy cel postępowania w sprawach z udziałem nieletniego, który służy wydaniu prawidłowego rozstrzygnięcia i zapewnieniu rzetelnego postępowania. Prezentuje też ewolucję kształtowania się ośrodków opiniodawczych nieletnich w Polsce oraz poddaje ocenie obecne regulacje ustawowe i wykonawcze. Pełny obraz omawianej instytucji uzupełnia zestawieniem zebranych danych empirycznych, które rzutują na ocenę kompleksowej opinii pochodzącej od specjalistów poprzez wskazanie mankamentów jej wykorzystania przez sąd w sprawach z udziałem nieletniego.

Numer zamyka tekst opracowany przez zespół niderlandzkich ekspertów odnoszący się do preferencji i doświadczeń specjalistów w zakresie konsultacji międzyorganizacyjnych w procesie oceny podejrzeń krzywdzenia i zaniedbywania dzieci. Tekst powstał na podstawie wyników badań ilościowych i jakościowych przeprowadzonych w holenderskim mieście średniej wielkości, a biorących w nich udział specjalistów poproszono o identyfikację czynników ułatwiających i utrudniających konsultacje międzyorganizacyjne. W omawianym w artykule badaniu wykazano, że większość specjalistów jest skłonna zasięgnąć konsultacji międzyorganizacyjnych, kiedy podejrzewa krzywdzenie i zaniedbywanie dzieci. W takich sytuacjach specjaliści szczególnie chętnie zwracają się do organizacji zajmujących się profilaktyczną opieką zdrowotną nad dziećmi. Autorzy podkreślają, że popularność placówek tej opieki powinna jeszcze wzrosnąć, szczególnie biorąc pod uwagę wiedzę

i doświadczenie ich pracowników, informacje na temat pacjentów, jakimi oni dysponują, oraz pozytywne doświadczenia specjalistów zasięgających tam konsultacji. Ponadto specjaliści mogliby w większym stopniu korzystać z wiedzy lekarzy rodzinnych, którzy na ogół mają dobry przegląd sytuacji medycznej i społecznej wszystkich członków rodziny.

Zachęcamy do lektury!